

Színház- és Filmművészeti Egyetem

Doktori Iskola

Miért népszerűbbek a hollywoodi filmek Európában?

Kortárs európai és hollywoodi forgatókönyvek párhuzamos elemzése

doktori disszertáció tézisei

Zágoni Balázs

2012

Témavezető: dr. Schulze Éva egyetemi docens

Doktori disszertációm kiindulópontja:

A probléma: a kortárs európai filmek alacsony nézettsége Európában. (Európában négy eladott mozijegyből mindössze egyet váltanak európai filmre.)

A kérdésfelvetés: van-e összefüggés a kortárs európai filmgyártás gyenge nézettségi mutatói és a forgatókönyvírás-oktatás európai szintű elhanyagolása között? Másképp fogalmazva: lehet a történetmondás módja az egyik, vagy éppen elsődleges oka az európai filmek igencsak mérsékelt európai népszerűségének? És ha igen, melyek azok a forgatókönyves szakmai problémák, amelyek jellemzőek az európai filmekre?

A kérdésre adandó választ vizsgálati úton, összehasonlító elemzések révén kerestem. Kiválasztottam öt olyan európai és öt olyan hollywoodi filmforgatókönyvet, melyek közös motívumokat, forgatókönyves elemeket tartalmaznak, a közös környezettől kezdve egészen a közös irodalmi alapanyagig. Azt vizsgáltam, hogy hasonló helyzetekben milyen megoldásokhoz folyamodnak a hollywoodi, illetve az európai forgatókönyvírók. A kiválasztás egyetlen szempontját a közös elemek jelentették, nem valamely előfeltevés bizonyítása. A következő tíz filmre esett a választásom:

- azonos környezetet: *Senkiföldje* (Bosznia-Hercegovina, 2001); *Bombák földjén* (USA, 2008);
- azonos alaphelyzet: *Királyi kalamajka* (Franciaország, 2005); *Neveletlen hercegnő* (USA, 2001);
- azonos bonyodalom: *Szia, mi újság?* (Románia, 2010); *A szerelem hálójában* (USA, 1998);
- azonos alaptörténet: *Stauffenberg* (Németország, 2004); *Valkűr* (USA, 2008);
- azonos regény adaptációi: *A tetovált lány* (Svédország, 2009); *A tetovált lány* (USA, 2011).

Az összehasonlító elemzések során kiderült, hogy:

1. A vizsgált hollywoodi filmek mindegyike tudatosan alapoz a műfaji konvenciókra, ezekből nem lép ki, ezeket nem rúgja fel. Az európai filmek néha tudatlanul vagy véletlenül, némely esetben viszont szánt szándékkal dolgoznak a műfaji konvenciók ellen, a műfaji konvenciók figyelmen kívül hagyásával vagy többszörös műfajváltással elbizonytalanítva a nézőt.

2. A vizsgált európai filmek közül három előzetes tudást vár el a nézőtől, melynek hiánya csökkenti a film érthetőségét és élvezhetőségét. Ez a hollywoodi filmek esetében egyszer sem fordult elő.
3. A vizsgált hollywoodi filmek többsége erős akarattal, vágyakkal felruházott, tettekre kész főhősöket állít a film középpontjába, míg az európai filmek esetében ez sokkal kevésbé jellemző: a főhősök gyakran bizonytalanok, meggondolják magukat, vagy egyszerűen csak sodródnak az eseményekkel. Ez leginkább az azonos történetet feldolgozó forgatókönyvek esetében érhető tetten.
4. A hollywoodi filmek esetében sokkal több pozitív befejezést találunk, mint az európaiak között. Az európaiak közt viszont nem a negatív, hanem az ironikus befejezés a domináns. Erre a magyarázat minden bizonnyal a két kontinens különböző történelmében, filozófiájában kereshető.
5. A vizsgált hollywoodi filmek többsége irodalmi alapműből született, míg az európaiak többsége eredeti forgatókönyv alapján. Az alkotók tekintetében Hollywoodban sokkal inkább szétválik a rendezői és forgatókönyvíró szerep. (A vizsgált filmek közül csak egy esetben fordult elő az, hogy a rendező egyben egyik írója is legyen a forgatókönyvnek.) A vizsgált európai filmek esetében többségben vannak az olyan helyzetek, amikor a rendező egyben a forgatókönyv szerzője is.

E különbségek legtöbbször a két kontinens különböző filmes hagyományaira vezethető vissza. Noha mindkét kontinensen készülnek tömegfilmek és művészfilmek, úgy látjuk, hogy Európában az auteur-elmélet a francia új hullám megjelenésétől kezdve mind a mai napig érezteti a hatását. Ennek öröksége az alkotói szándék hangsúlyozása (szemben a nézői elvárásokkal), a néző kizökkentése, elbizonytalanítása, az érzelmek helyett sokkal inkább az értelemre való hatás.

Az európai filmes gondolkodásmódban nem számít hibának a fent felsorolt problémák többsége (műfajhűség elvetése, előzetes tudás feltételezése, aktív főhős hiánya), Hollywood viszont ezeket hibának tekinti és kijavítja-javíttatja. Továbbá az európai rendszer valójában egyetlen szakmai-minőségi szűrőt használ, éspedig a finanszírozó szervezet által kinevezett testület döntését, szemben a hollywoodi rendszerbeli, legalább háromszintes (ügynök, szkriptdoktor, stúdióvezető) szűrővel.

Disszertációm utolsó előtti fejezetében megváltoztattam a vizsgálat nézőpontját és a legnépszerűbb európai és hollywoodi filmeket elemeztem. Ebben a fejezetben arra

kerestem a választ, hogy vajon a legnézettebb európai filmekben is megtalálhatók a fent felvázolt problémák, sajátosságok, vagy sem? Illetve, hogy mit nyújtanak ehhez képest az Európában legnézettebb hollywoodi filmek?

A vizsgálathoz újabb két ötös csoportot választottam az Európai Unió Lumière adatbázisa alapján: az öt legnézettebb hollywoodi filmet Európában, valamint a legnagyobb európai filmgyártó országok legnézettebb filmjeit.

Feltűnő volt, hogy az Európában legnézettebb hollywoodi produkciók mindegyike a kaland-fantasy-sci-fi műfaji háromszögben helyezkedik el (*Titanic*, *Avatar*, *A gyűrűk ura trológia*, *Csillagok háborúja*, *Shrek 2*), míg Európában a legnézettebb európai filmek (*Életrevalók*, *Isten hozta az Isten háta mögött*, *Alul semmi*, *Az élet szép*, *Manitu bocskora*) mind specifikusan európai vígjátékok.

Összehasonlítva a legnézettebb európai filmek csoportját a másik kettővel – a tematikus alapon kiválasztott mintában lévő európai filmekkel, valamint a hollywoodi sikerfilmekkel – könnyű volt megállapítani, hogy noha műfaj és téma tekintetében nem nagy a különbség a hollywoodi és európai legnézettebb filmek között, a korábban felvetett problémás kérdésekben (műfajhűség elvetése, előzetes tudás feltételezése, aktív főhős hiánya) az európai filmek sokkal inkább a hollywoodi szabályokat és megoldásokat követik. Ezek alapján úgy tűnik, hogy az európai környezetben, kultúrában játszódó, de a hollywoodi forgatókönyves iskola hagyományai alapján megírt filmek, elsősorban vígjátékok számíthatnak leginkább az európai nézők kegyeire. Ezek alapján levontam a következtetést, hogy erős összefüggés állapítható meg az európai filmek európai népszerűsége között, valamint aközött, hogy ezeknek szerzői milyen mértékben alkalmazzák a Hollywoodban kikristályosodott forgatókönyvírói szakmai tudást és alapelveket.